Діана Сабадаш (Плисак)
(Івано–Франківськ)

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ПРАГМАТИЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ХУДОЖНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті визначені комунікативні стратегії та тактики активації та деактивації прагматичного значення медичних термінів у художній комунікації, проаналізовано їх вплив на героїв та читача. Автор розкриває зв'язок процесів активації та деактивації прагматичного значення медичного терміна із відповідним медичним терміноконцептом.

Ключові слова: *прагматичне значення, медичний термін, стратегія, тактика, терміноконцепт*

В статье определены коммуникативные стратегии и тактики активации и деактивации прагматического значения медицинских терминов в художественной коммуникации, проанализировано их воздействие на персонажей и читателя. Автор раскрывает связь между процессами активации и деактивации прагматического значения медицинского термина и соответствующего медицинского терминоконцепта.

Ключевые слова: *прагматическое значение, медицинский термин, стратегия, тактика, терминоконцепт*

In the article the communicative strategies and tactics of activation and deactivation of the pragmatic meaning of the medical terms in the literary communication are detected. Their influence on the characters and reader is analyzed. The author of the article reveals the connection of the processes of activation and deactivation of the pragmatic meaning of a medical term with the corresponding term–concept.

The activation and deactivation of the pragmatic meaning of a medical term happens through highlighting one part of the medical term–concept (with the positive or neutral connotation) and covering the other one (with the negative connotation). It reflects the manipulative influence of the author on the reader's thinking processes.

The activation of the pragmatic meaning of a medical term is performed through the usage of adjectives in the attributive function and metaphorization of terminological elements as tactics within the psychological and rhetorical strategies.

The usage of adjectives in the attributive function in preposition to the terminological units and metaphorization influence the reader's perception of the terminological elements in literary communication. They highlight some definite pragmatic aspect which represents the perception of the medical notion in the social consciousness and is fixed in the term–concept structure.

The deactivation of the pragmatic meaning of the medical terms is fulfilled within the strategy of dispelling the myths, psychological, rhetoric, regulating, subject matter and aesthetic strategies with the help of such tactics as: implication of the perlocutionary aim of reassurance with assertive acts of information sharing; designing the positive image of the patient's future through modeling the positive cognitive scenario using medical terms in the conditional sentences; substituting the term–concept with the concept to make up a joke; usage of the medical terms as depersonalizing synecdoche etc.

These strategies and tactics are used to reveal the specifics of doctor–patient intercourse in the literary communication. Well planned and full of verifiable information communication, supported by the medical terms, and the intentions of the doctor disclosed by the narrator create the feeling of documentary events and make the reader believe in the reality of the situations described in the novel.

Key words: *pragmatic meaning, medical term, strategy, tactics, term–concept*

Дослідження проблеми прагматичного значення термінологічних одиниць (зокрема медичних) набуває нових аспектів аналізу. Незважаючи на значну кількість розвідок (Є. В. Варнавська, Ю. Є. Ларіна, С. І. Маджаєва, С. Л. Мішланова, Д. П. Шапран та ін.) одностайності у цьому питанні науковці не досягли. Новий ракурс дослідження став можливим із поєднанням методів прагматики та когнітивної лінгвістики. Це дозволило сформулювати таке визначення прагматичного значення мовної одиниці: "прагматичне значення (смисл) слова – це частина смислу, яка з певною інтенцією конструюється у свідомості комунікантів, виражає експресивно–емоційну оцінку і різноманітні конотації зумовлені ставленням мовця до позначуваного цим словом об'єкта чи поняття в межах конкретної комунікативної ситуації, та, входячи у ментальний простір концепту, здатна закріплюватися за цим словом у подібних контекстах і з реєстрацією у словнику переходити у розряд конвенціоналізованих" [3, с. 56]. Залучення медичних термінів у художню комунікацію спровокувало необхідність аналізу особливостей використання автором прагматичного значення термінологічних одиниць у процесі художньої комунікації. Художню комунікацію розглядаємо як процес комунікативної взаємодії автора (адресанта) та читача (адресата) художнього тексту, що включає когнітивно–прагматичні чинники процесів творення повідомлення адресантом та його інтерпретацію адресатом [3, с. 47].

Отже, **метою** розвідки є дослідження особливостей використання прагматичного значення медичних термінів автором у процесі художньої комунікації.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**: 1) визначити комунікативні стратегії та тактики активації автором прагматичного значення медичних термінів; 2) виокремити комунікАтивні стратегії та тактики деактивації прагматичного значення медичних термінів, які використовуються автором при відтворенні персонажного рівня художньої комунікації; 3) проаналізувати особливості впливу цих стратегій і тактик на героїв та читача; 4) розкрити зв'язок процесів активації та деактивації прагматичного значення медичних термінів із відповідним терміноконцептом.

Об'єктом дослідження виступає прагматичне значення медичного терміна. **Предметом** – стратегії та тактики активації та деактивації прагматичного значення медичного терміна у художній комунікації.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у роботі вперше розкрито зв'язок процесів активації та деактивації прагматичного значення медичного терміна із відповідним медичним терміноконцептом.

Активація прагматичного значення медичних термінів здійснюється за допомогою тактики використання прикметників–означень у препозиції до термінологічних одиниць. Їх дія у плані впливу на сприйняття терміна читачем пов'язана із тим, що вони підкреслюють певний, закладений у структурі терміноконцепту, аспект прагматичного значення медичного терміна, який відображає сприйняття у свідомості суспільства позначуваного. Оскільки у семантичний склад концепту (терміноконцепту) входить також і вся прагматична інформація мовного знаку, пов'язана з його експресивною та ілокутивною функціями, що цілком узгоджується з "переживаємістю" та "інтенсивністю", вона ж "культурна", вона ж "когнітивна пам'ять слова" – смислові характеристики мовного знаку, пов'язані з його споконвічним призначенням, національним менталітетом і системою духовних цінностей носіїв мови [1, с. 1]. Використовуючи його у художній комунікації, автор активізує базові знання читача, створюючи водночас необхідний для сюжету образ. Цей прийом використовується також з метою передачі ставлення героїв і автора до позначуваного терміном явища чи поняття у конкретній ситуації в межах психологікної та риторичної стра-

тегій: *The lung had a honeycombed appearance, like ping–pong balls fastened together, then cut through the centre – a festering, evil growth that only the heart had beaten to the kill* [6, с. 48]; *And surgery meant amputation of the limb – with all speed once the diagnosis was confirmed – in the hope of containing the spreading, poisonous cells before they moved too far beyond the original site* [6, с. 143]; *Some who exchanged anecdotes about his accurate diagnoses referred to him as 'the witch doctor'* [7, с. 75]; *Speculation about a 'wonder drug to delay growing old, now being tried on animals' was given prominence, as well as 'drug's remarkable weight– reducing effect'* [7, с. 332].

Метафоризація медичного терміна у художній комунікації є засобом активації потрібного авторові прагматичного значення, яке асоціативно закріплюється за терміном у структурі терміноконцепту (*From this procedure could come one of two verdicts – 'malignant', meaning the presence of cancer and indicating the need for major surgery on the patient; or 'benign', a reprieve which usually meant that nothing more need to be done once the tumour was out. If a frozen section produced a "malignant" verdict, surgery would continue at once* [6, с. 22–23].

Важливість стратегій та тактик деактивації прагматичного значення медичних термінів визначається тим, що діагноз є негативним стресовим чинником величезної сили і основною інтенцією адресанта *професійно–непрофесійного англійського медичного дискурсу (лікаря)* є реорганізація поведінки хворого, спрямованої на вироблення психологічного захисту та перебудову його настанов щодо свого стану. Тому в професійно– непрофесійному *англійському медичному дискурсі* відбувається поєднання інформаційного та емоційного впливу на реципієнта, що зумовлює використання певних комунікативних стратегій [2, с. 6].

Так, у мікроконтексті *It was Dornberger's business to see that she had no anxieties. She had mentioned Rh factors, and obviously the subject was on her mind. Yet he doubted if she had any real understanding of what was involved. He decided to take the time to reassure her. 'Mrs Alexander,' he said, 'I want you to be quite clear that, even though you and your husband have differing Rh blood types, it doesn't mean there will necessarily be any problems with the baby. You do understand that?' 'I think so, Doctor.' He knew he had been right. In her voice there was a trace of doubt. Dr Dornberger was talking again. "Just let me remind you of the important things." He*

was serious now, leaning towards her. "Point one: you may never have an Rh–positive baby, either now or later. In that case there can't be any problem. Point two: even if your baby happens to be Rh–positive, you may not become sensitized. Point three: even if your baby were to have erythroblastosis, the chances of treatment and recovery are favourable." He looked at her directly. "Now – how do you feel about it all?" Elithabeth was beaming. She had been treated like an adult and it felt good. "Dr Dornberger," she said, "I think you're wonderful" [6, с. 128–129] відтворюється трансакція, частина мовленнєвої події, яка відображає бесіду лікаря і пацієнта на етапі знайомства і системного опитування. Проте, у лікаря виникає потреба у заспокоєнні пацієнтки, оскільки вона стурбована можливими ускладненнями.

Перлокутивна ціль заспокоєння для пацієнта імплікується. Вона прихована за асертивними актами інформування. Для читача ж перлокутивна ціль є експліцитною, оскільки автор розкриває її у висловленнях: *'It was Dornberger's business to see that she had no anxieties'; 'Yet he doubted if she had any real understanding of what was involved'*. Перлокутивний ефект досягається, пацієнтка, отримуючи необхідну інформацію, заспокоюється ('*I think you're wonderful*'). Ефективність комунікації забезпечується низкою лікарських тактик, які відповідають регулятивній, риторичній та психологічній стратегіям. По–перше, медик заохочує пацієнта говорити, тактично спонукає його до висловлення своїх переживань і знань про майбутнє, вислуховує відповідь і потім вибудовує позитивний образ майбутнього пацієнта. Отже, лікар підсилює почуття безпеки пацієнтки, надаючи їй можливість обговорювати свої переживання. Відповіді пацієнтки підтверджують його здогад, що вона боїться, тому що не знає значення медичного терміна '*Rh factor*' і це незнання спричиняє активацію прагматичного значення терміна, що ґрунтується на вибудовуванні найстрашніших медичних сценаріїв перебігу вагітності і хвилювання. Отже, з метою заспокоєння, частково реалізується стратегія розвіювання міфів (*'Mrs Alexander,' he said, 'I want you to be quite clear that, even though you and your husband have differing Rh blood types, it doesn't mean there will necessarily be any problems with the baby*). Лікареві необхідно дезактивувати негативний вплив недостатнього розуміння відомих пацієнту медичних термінів (*Rh factors*). Проте зазначений вище мовленнєвий хід не дає необхідного ре-

зультату (*In her voice there was a trace of doubt*), і він вдається до використання граматичних конструкцій і термінів, що відображається у мовленнєвому ході: *Point one: you may never have an Rh–positive baby, either now or later. In that case there can't be any problem. Point two: even if your baby happens to be Rh–positive, you may not become sensitized. Point three: even if your baby were to have erythroblastosis, the chances of treatment and recovery are favourable*. Ця тактика є багатогранною, оскільки одночасно відбувається підкреслення його фахового рівня (отже, пацієнтка в надійних руках), того, що він нічого не приховує і як спеціаліст аналізує ситуацію з усіх її сторін; пацієнтка отримує необхідну інформацію; дезактивується негативний сценарій розвитку подій. У плані граматичних конструкцій медик використовує умовні підрядні речення, які покликані відобразити усі можливі варіанти розвитку подій. При цьому у підрядній частині активується термін, який позначає можливе ускладнення, а в основній наводиться спосіб його усунення, що активує позитивний напрямок розвитку подій і дезактивує негативний аспект прагматичного значення терміна умовної частини. Також, як зазначають Анна та Мартін Хевсінс, умовне підрядне речення дозволяє представити важкий зміст терміна радше як гіпотетичний ніж справжній, при цьому показуючи неприємну інформацію, яку він несе, менш загрозливою [5, с. 112–115].

На читача ця комунікація здійснює вплив переконання. Вона прорахована і наповнена достовірною інформацією, підтвердженою наявністю термінологічних одиниць, усі інтенції медика розкриті у словах автора. Все це створює враження документальності подій і змушує читача повірити у реальність описаної у романі ситуації.

У романі Артура Хейлі “*Strong Medicine*” деактивація негативної конотації терміна відбувається в межах змістової, психологічної та естетичної стратегій за допомогою жарту *‘Daddy,’ Lisa said, ‘Brucie has a cold. Can you make it go away?’ ‘No.’ ‘Why not?’ ‘Because I’m not a cold doctor.’ He picked her up and hugged her. ‘Feel me! I’m a warm doctor.’ Lisa giggled. ‘Oh, Daddy!’* [7, с. 107]. Активація іншого концепту створює зовсім інший образ, який не має фактичного зв’язку із обговорюваною проблемою, але для дитини служить розрядкою ситуації. З читачем відбувається те саме: у нього деактивується медичний терміноконцепт

DISEASE з його негативними конотаціями й активується концепт TEMPERATURE, який має значно слабші негативну конотацію та асоціації з неприємними аспектами захворювання. Цей концепт забезпечує легкий перехід із неприємних холодних відчуттів до приємних – теплих, що цілком усуває негативний вплив прагматичного значення медичного терміна. Таким чином ситуація набуває приємних аспектів сприйняття.

У рамках психологічної та риторичної стратегій ще однією тактикою деактивації негативної конотації медичного терміна, яка базується на зв'язку з конкретною людиною і співчуттям до її стану, спровокованого захворюванням, є деперсоніфікуюча синекдоха – ставлення до пацієнтів як до конкретних нефункціонуючих органів [4] (*'Oh, I forgot to mention cubicle two's refusing to get undressed and examined properly. We managed to get an ECG but that's it* <…> [8, с. 13– 14]; <…> *"Does chest pain ring a bell?"* [9, с. 175]). Автор фактично усуває будь які емоційно–оцінні аспекти взаємодії із особистістю хворого: почуття симпатії, співчуття, антипатії тощо. Відбувається нівеляція частини фреймової структури ситуації, яка характеризує особистість другорядного персонажа, зосереджуючи читача на частині когнітивної структури фрейму PATIENT, яка відображає робочий аспект діяльності головного персонажа– лікаря (захворювання, приміщення (палата) тощо).

Отже, активація та деактивація прагматичного значення медичного терміна відбуваються шляхом висвітлювання однієї частини медичного терміноконцепту (позитивної, нейтральної) і затемненням іншої (негативної), що відображає маніпуляцію автором мисленнєвою діяльністю читача. Активація прагматичного значення медичного терміна здійснюється за допомогою використання прикметників–означень та метафоризації термінів у межах психологічної та риторичної стратегій. Деактивація прагматикного значення медичних термінів здійснюється в межах стратегії розвіювання міфів, психологічної, риторичної, регулятивної, змістової та естетичної стратегій за допомогою таких тактик як: імплікація перлокутивної цілі заспокоєння асертивними актами інформування; вибудовування позитивного образу майбутнього пацієнта, моделюючи позитивний когнітивний сценарій за допомогою використання медичних термінів в умовних підрядних реченнях; заміна терміноконцепту концептом для моделювання

жарту; використання медичних термінів у ролі деперсоніфікуючої синекдохи тощо.

Перспективи подальшого дослідження. У перспективі вважаємо за доцільне проведення аналізу активації та деактивації прагматичного значення медичних термінів у реальній фаховій комунікації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воркачев С. Г. Концепт «оскорбление» и его этимологическая память [Электронный ресурс] / С. Г. Воркачев, Г. В. Кусов // Теоретическая и практическая лингвистика. Серия : Язык и социальная среда. – 2000. – Вып. 2. – С. 90–102. – Режим доступа : http://tpl1999.narod.ru/teoreticheskaya_i_prikladnaya_lingvistika/vipusk_2_2000/sgvorkachyov_gvkusov_kontsept_oskorblenie_i_ego_etimologicheskaya_pamyat.
2. Вострова С.В. Лінгвокогнітивні та комунікативно–прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. В. Вострова ; Київ. нац. ун–т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 20 с.
3. Плисак Д. В. Англійська медична термінологія у художній комунікації : когнітивно–прагматична перспектива : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Плисак Діана Володимирівна. – Івано–Франківськ ; Прикарпатський нац. ун–т ім. В. Стефаника, 2013. – 262 с.
4. Autobiography: Critical Concepts in Literary and Cultural Studies / ed. by Trev Lynn Broughton. – London and New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2007. – Vol. IV. – 399 p.
5. Hewings A. & Hewings M. Grammar & Context. – An Advanced Resource Book / Ann Hewings & Martin Hewings. – New York : Routledge, 2005. – 339 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

6. Hailey A. The Final Diagnosis = Хейли А. Окончательный диагноз / Arthur Hailey. – М. : Айрис–пресс, 2006. – 352 с. – (Серия “Читаем в оригинале”).
7. Hailey A. Strong Medicine / Arthur Hailey. – G.B., Bungay, Suffolk : Richard Clay (The Chaucer Press) LTD, 1985. – 430 p.
8. Marinelli C. Billionaire Doctor, Ordinary Nurse / Carol Marinelli. – UK : Harlequin, 2009. – 192 p.
9. Matthews J. The Royal Doctor’s Bride / Jessica Matthews. – USA : Harlequin Books S.A., 2009. – 192 p.